

לישועתך קויתי

על שולחנו של הגאון המקובל
איש האלקים הרב שמשון חיים בן הרב נחמן מיכאל נחמני זי"ע
מחבר הספרים הקדושים זרע שמשון ותולדות שמשון

פרשת וישב תשפ"ג | גליון מס' 374

וימכרו את יוסף לישימעאלים בעשרים כסף.
(בלאשית לו, כ)

טעם נפלא בדרך הפשט, נוכל לתת בדבר, מדוע מכרו
האחים את יוסף, דווקא במחיר של עשרים כסף.

כי הנה הסיבה לקנאת האחים ביוסף, היתה בשל
כתובת הפסים, שעשה יעקב אביהם רק ליוסף. וכמו
שאומרת הגמרא (מגילה טז), 'בשביל שתי סלעים
מילת, שהוסיף יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו
בו אחיו, והתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים'.

לכן מכרו את יוסף בעשרים סלעי כסף, כדי שיגיע
לכל אחד שתי סלעים, ויוכלו לתפור כותנות פסים,
עבור כל אחד מהם.

(זרע שמשון פרשת מקץ, מאמר יז)

*

וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נכנו
נפש... השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר...
ויקחוהו וישליכו אותו הבור והבור ריק אין בו
מים. (בלאשית לו, כא – כד)

והבור ריק אין בו מים. מים אין בו, אבל נחשים
ועקרבים יש בו. (שבת כב.)

יש לדקדק, איזו הצלה יש בעצת ראובן, אחר
שהשליכו את יוסף, אל בור מלא נחשים ועקרבים.
ועוד, איך ניתן לומר ויצילהו מידם' בלשון עבר,
בשעה שיוסף נתון עדיין בסכנה גדולה, מחמת
הנחשים והעקרבים.

ובעל 'זרע ברך' תירץ קושיות אלו, על פי דברי
המדרש (בראשית רבה פד, טז), שהיו שם שתי
בורות. האחד, מלא אבנים וצוררות. והשני, מלא
נחשים ועקרבים. ולפי זה רצה לומר, כי ראובן
השליך אכן את יוסף, אל הבור שהיו בו הצוררות. אך
שאר האחים, העלוהו משם והשליכוהו, אל בור מלא
נחשים ועקרבים. ולפי דרך זו, אכן הציל ראובן את
יוסף, הצלה גמורה.

ואומנם, יש להביא סמך לכך, ממה שאמר ראובן,

ועתה לכו ונהרגוהו ונשליכהו באחד הבורות...
ונראה מה יהיו חלומותיו. (בלאשית לו, כ)

אמר רבי יצחק, מקרא הזה אומר דרשני. רוח
הקדש אומרת כן. הם אומרים נהרגוהו, והכתוב
מסיים, ונראה מה יהיו חלומותיו. נראה דבר מי
יקום, או שלכם או שלי. ואי אפשר שיאמרו הם,
ונראה מה יהיו חלומותיו, שמכיון שיהרגוהו בטלו
חלומותיו. (רש"י)

יש לבו להבין, איך הכריח רבי יצחק, מן השאלה
'ונראה מה יהיו חלומותיו', כי רוח הקודש היא זו
שאמרה כן. הלא כך הוא דרכו של עולם, שכאשר
אחד מגזים באיומים, הרי זה שכנגדו משיב לו, למחר
אני הורג אותך, ונראה מה כח יש באותם איומים
מוגזמים שלך. ואם כן, מדוע לא נפרש אף אנו
כפשוטו, כי השבטים הם אשר התבטאו כך.

ויש לפרש, כי אכן אין ההוכחה מעצם השאלה, כי
אם ממה שנאמרה בלשון עתיד, ונראה מה יהיו
חלומותיו. כי לולי הייתה השאלה אף היא מדבריהם
של השבטים, היו צריכים לומר ונראה מה היו
חלומותיו. כלומר, ונראה מה יצא מחלומותיו.

אולם, הלשון ונראה מה יהיו חלומותיו, מלמדת
כאילו ועדיין יש להם איזה ספק בדבר, שמא בכל
זאת יש משהו אמת בחלומותיו. וזה לא יתכן כלל.
כי אם אומנם, לא היו השבטים בטוחים בוודאות,
כי חלומותיו של יוסף סרק המה, שבאו לו מחמת
הרהורי ליבו, או שכלל לא חלם כן, וודאי שלא היו
מבקשים לשלוח יד בנפשו.

וזהו מה שאמר רבי יצחק, 'ואי אפשר שיאמרו הם,
ונראה מה יהיו חלומותיו'. כי לולי אמרו כן, נראה
היה שהם כמסתפקים בדבר, וזה הרי לא יתכן כלל
וכנ"ל. 'שמכיון שיהרגוהו', כי אחר שכבר גמרה
ההחלטה בליבם להורגו, וודאי 'שבטלו חלומותיו',
שהיו בטוחים בדעתם, כי חלומותיו בטלים ואין בהם
ממש.

(זרע שמשון פרשת וישב, מאמר ז)

השליכו אתו אל הבור הזה, שמשמע כי היה שם יותר מבור אחד. וביקש ראובן להשליכו אל הבור הזה דייקא, אל הבור שיש בו צרורות. אלא, שעדיין אין לנו רמז מספיק מן הכתובים, למהלך זה.

עוד יש לתמוה, איך מלאם ליבם של אחי יוסף למכרו, אחר שנוכחו להיווכח בגודל צדקותו, בהיות הנחשים והעקרבים שבכור, נמנעים מלהכיש אותו.

ונראה ליישב הכל, בהקדם מחלוקתם של רבי יהודה וחכמים (סנהדרין עח., עיין גם ברש"י, בבא קמא כג.), במי שקירב ידו של חבירו, אפילו עד תוך פיו של נחש, והכישו. רבי יהודה מחייבו מיתה, משום שסובר שארס הנחש עומד בין שיניו ומיד, כאשר מגיע במגע עם אדם, נפלט הארס מאיליו. ואילו חכמים, פוטרים אותו ממיתה. כי לדעתם, הנחש מקיא מעצמו את הארס ואם לא ירצה, לא יקיא.

וכך אמר ראובן לאחיו: 'הלא ההלכה כחכמים, כי הנחש הוא זה שמקיא הארס ומכיש. לכן, לכו ונשליכהו באחד הבורות. ואז, גם אם אכן ינשכוהו הנחשים והעקרבים שבכור, מכל מקום לא ייחשב הדבר, כאילו והרגנו אותו בידיים'. וזהו שאמר הכתוב 'ויצילו מידם', היינו שלא ייחשב שהרגוהו בידיים אלא בגרמא.

ואין הכי נמי, שלפי דברי ראובן, כפי שהציג אותם בפני אחיו, לא היתה בעצתו הצלה אמיתית ליוסף. אולם אליבא דאמת, היתה כוונתו של ראובן, כמו שמפורש בפסוק, 'למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו'. כי היה חושב בליבו, שוודאי לא ינשכו הנחשים את יוסף הצדיק. וכמאמר הכתוב (קהלת י,

יא), 'אם ישוך הנחש בלא לחש'. שהנחש אינו נושך, עד שיצטווה על כך מן השמים (ויקרא רבה כו, ב).

בכך נוכל להבין את דברי רש"י, 'למען הציל אותו - רוח הקודש מעידה על ראובן, שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבוא הוא ויעלנו משם'. משמע מדבריו, כי לולא רוח הקודש שמעידה עליו כן, היה מקום לפרש את כוונתו של ראובן באופן אחר. ולדברינו, יבואר הדבר על נכון. כי אכן בדברי ראובן לאחיו, לא אמר אלא למנוע אותם, מהריגת יוסף בידיים. אך רוח הקודש מעידה עליו, שהיתה כוונתו 'למען הציל אותו'.

אולם השבטים, רוח אחרת היתה עימם. הם סברו, כי יתכן והלכה כרבי יהודה, שארס הנחש עומד בין שיניו, מוכן להכיש, ברגע שיבואו במגע עם אדם. וממילא, עצם זריקת יוסף לבור מלא בנחשים ועקרבים, אשר וודאי יבואו עמו במגע, כמוה כהריגה בידיים.

ולדידם, דווקא בשל כך, עשה הקודש ברוך הוא נס, שלא ינשכו הנחשים את יוסף. כדי לעשות רצון צדיקים, אשר הסכימו עם עצת ראובן, שלא ייחשב להם כאילו והרגוהו בידיים.

לכן, גם אחרי שנוכחו לראות, כיצד ניצול יוסף מן הנחשים בדרך נס, לא חששו למכרו. כי הבינו שניצול מן הנחשים, בזכות צדקתם הם ולא בזכות צדקתו.

(זרע שמשון פרשת וישב, מאמר ח)

לשון חכמים

שהיצר הרע מקרב העברות אצל האדם, ודבר זה הוא נגד הדת והדין, שהרי על המזיק להרחיק את עצמו, והוא (-היצר הרע) נקרא מזיק. ומעתה כשאדם בא לפגוע דהיגו שפונתו לקרב עצמו אצל העברה, אז מן השמים פותחים לו, דהיגו שפונתים רשות ליצר הרע לקרב אצלו העברה, ומה שהיה עושה שלא פדין, עתה יעשנו ברשות בית דין. שהרי מצינו דהרמב"ם (הל' שכנים יא, ד) והרמב"ן (עי' במפרשי הרמב"ם) סבירא להו שכל התרחקות שאמרנו בפרק לא יתפר שצריך להרחיק בנזקין, אם לא הרחיק וראה חבירו ושתק הרי זה מחל, והוא שראו ממנו שחל, כגון שסיע עמו או שאמר לו לעשות, עכ"ל. ואף כן, הואיל שמקרב עצמו לעברות נקרא שמסיע ליצר הרע.

אבל אם 'בא לטהר', הוא להפך ממש, הוא מתרחק עצמו מן העברות, ומעתה מה שהיצר הרע מקרב לו העברות הוא נגד הדין, וזהו מה שמתגבר עליו, דהיגו שמקרב לו העברות ככל יום יותר קרובים מיום שלפניו. ולפי שהמעשה הזה הוא נגד הדין, שעל המזיק להרחיק את עצמו, משום הכי מן השמים מסייעים אותו, דהיגו שמרחיקים ממנו אותם החטאים כדי להציל עשוק מיד עושיקו כפי הדת והדין. נמצא אם כן שמן הראוי הוא שיתנו לו כל שכרו משלם, שהרי עשה כל מה שהיה לו לעשות מן הדין, דהיגו להרחיק עצמו מן העברה, וכשמרחיק עצמו מן העברה מיד נקרא צדיק, ובענין זה מירי קרא דצופה וכו'. ו'פותרין' ומסייעים' הם כלם ענין אחד, אלא שהם זה הפך זה. (מתוך דברי רבינו פרשת וישב מאמר טז)

